

Johannes Michelsen

Selskaber og politik: om selskabslovenes politisering*

I de senere år har erhvervspolitikken fået en større politisk rolle. Selskabslovene kan illustrere, hvad der konkret er sket med erhvervspolitikken i hele dette århundrede. Fundamentalt er selskabslovene retsstatslige, men de er efterhånden blevet påvirket af udviklingen af velfærdsstaten og af dennes krise. Selskabslovene kan befordre vækst af en ny form for selvregulering, efter at først markedssystemet og dernæst velfærdsstatens forsøg på at tøjle markedssystemet er slået fejl.

Indledning

Siden 1970 er der sket omfattende forskydninger i erhvervslivets ejerstruktur. Det samlede antal aktie- og anpartsselskaber er vokset meget kraftigt. Desuden har disse kapitalselskaber, betragtet som en særlig sektor, indtaget en stadigt mere dominerende plads i erhvervslivet med hensyn til omsætning og beskæftigelse. Kapitalselskaber har, som de eneste selskabstyper, været underkastet lovregulering længe. Den første aktieselskabslov er fra 1917, og den seneste lov blev vedtaget i 1973 midt under selskabsboomet.

Siden 1973 har den politiske behandling af selskabslovene ændret karakter. Lovændringer er blevet hyppigere, og for første gang nogensinde er nogle af 1980ernes lovændringer blevet vedtaget i Folketinget med snævre flertal. Tidligere havde der altid været enstemmighed eller i hvert fald enighed mellem de fire gamle partier. Også på andre måder blev selskabslove i stigende grad af politisk interesse. Det er derfor rimeligt at tale om stigende politisering af selskabslovene fra sidst i 1970'erne med foreløbig kulmination, men ikke afpolitisering, i begyndelsen af 1980'erne.

Det har ikke været selskabssektorens voldsomme vækst, der har betinget politiseringen. Det centrale spørgsmål har derimod været, hvorvidt selskaberne skulle underkastes strammere lovregulering. Selskabslovenes politisering vedrører således det spørgsmål om reguleringsformer og regulerings omfang, som er blevet rejst i den politiske og samfundsvidenskabelige debat i 1980'erne efter inspiration fra kravet om deregulering i USA (jfr. Larsen, 1986).

Perspektivet om nye reguleringsformer danner grundlaget for diskussionen i det følgende af selskabslovenes politisering. Selskabslovene sættes ind i en større historisk sammenhæng og ses i lyset af en generel teori om samspillet mellem statens udvikling og udviklingen i lovreguleringen.

Teoretisk udgøres rammen af den teori, som Jørgen Dalberg-Larsen har stykket sammen af Jürgen Habermas' teori om statens udvikling og retsteoretikeren Günther Teubners teori om udviklingen af forskellige retsformer (Dalberg-Larsen, 1984: 199). Historisk dækkes alle selskabslove i dette århundrede. Interessen

Johannes Michelsen

Selskaber og politik: om selskabslovenes politisering*

I de senere år har erhvervspolitikken fået en større politisk rolle. Selskabslovene kan illustrere, hvad der konkret er sket med erhvervspolitikken i hele dette århundrede. Fundamentalt er selskabslovene retsstatslige, men de er efterhånden blevet påvirket af udviklingen af velfærdsstaten og af dennes krise. Selskabslovene kan befordre vækst af en ny form for selvregulering, efter at først markedssystemet og dernæst velfærdsstatens forsøg på at tøjle markedssystemet er slået fejl.

Indledning

Siden 1970 er der sket omfattende forskydninger i erhvervslivets ejerstruktur. Det samlede antal aktie- og anpartsselskaber er vokset meget kraftigt. Desuden har disse kapitalselskaber, betragtet som en særlig sektor, indtaget en stadigt mere dominerende plads i erhvervslivet med hensyn til omsætning og beskæftigelse. Kapitalselskaber har, som de eneste selskabstyper, været underkastet lovregulering længe. Den første aktieselskabslov er fra 1917, og den seneste lov blev vedtaget i 1973 midt under selskabsboomet.

Siden 1973 har den politiske behandling af selskabslovene ændret karakter. Lovændringer er blevet hyppigere, og for første gang nogensinde er nogle af 1980ernes lovændringer blevet vedtaget i Folketinget med snævre flertal. Tidligere havde der altid været enstemmighed eller i hvert fald enighed mellem de fire gamle partier. Også på andre måder blev selskabslove i stigende grad af politisk interesse. Det er derfor rimeligt at tale om stigende politisering af selskabslovene fra sidst i 1970'erne med foreløbig kulmination, men ikke afpolitisering, i begyndelsen af 1980'erne.

Det har ikke været selskabssektorens voldsomme vækst, der har betinget politiseringen. Det centrale spørgsmål har derimod været, hvorvidt selskaberne skulle underkastes strammere lovregulering. Selskabslovenes politisering vedrører således det spørgsmål om reguleringsformer og regulerings omfang, som er blevet rejst i den politiske og samfundsvidenskabelige debat i 1980'erne efter inspiration fra kravet om deregulering i USA (jfr. Larsen, 1986).

Perspektivet om nye reguleringsformer danner grundlaget for diskussionen i det følgende af selskabslovenes politisering. Selskabslovene sættes ind i en større historisk sammenhæng og ses i lyset af en generel teori om samspillet mellem statens udvikling og udviklingen i lovreguleringen.

Teoretisk udgøres rammen af den teori, som Jørgen Dalberg-Larsen har stykket sammen af Jürgen Habermas' teori om statens udvikling og retsteoretikeren Günther Teubners teori om udviklingen af forskellige retsformer (Dalberg-Larsen, 1984: 199). Historisk dækkes alle selskabslove i dette århundrede. Interessen

samler sig om den politiske behandling af selskabslovene og om ændringer i lovenes indhold. Analysen drejer sig om graden af overensstemmelse mellem selskabslovenes udvikling og nogle overordnede træk i statens udvikling.

Artiklen er disponeret på den måde, at først defineres begrebet om selskabslove. Dernæst præsenteres Dalberg-Larsens rammeteori med dens forskellige stats- og retsbegreber. Derefter følger gennemgangen af den danske selskabslovpolitik og til slut overvejes dels selskabslovenes betydning for selskaberne og dels de umiddelbart foreliggende udsigter for selskabslovene.

Selskabslove

Erhvervsvirksomheder kan organiseres og ejes på mange forskellige måder. Enkeltmandsfirmaet er den klassiske ejerform, mens forskellige selskabsformer først har udviklet sig efterhånden. Mellem det helt personlige enkeltmandsfirma og kapital-selskaberne findes kollektive ejerformer med større eller mindre tilknytning til personer eller en kapitalfond. Ejerformen behøver ikke herhjemme at være defineret i en lov for at kunne benyttes. Ejerne kan selv definere deres ejerform gennem vedtægterne, og det er så op til domstolene, om konstruktionen accepteres.

Selskabslove drejer sig altså om erhvervslivets organisationsformer, men er ikke en nødvendig forudsætning, for at erhvervslivet kan fungere. Det er hver gang et politisk valg at gennemføre en selskabslov. Indholdet i en selskabslov er alene retlig regulering, og den adskiller sig dermed fra love, der tildeler offentlige ressourcer eller etablerer service (jfr. Larsen, 1987: 11).

Kernen i selskabslove er privatretlig: at regulere forholdet mellem private parter, der har forskellige former for interesse i selskaberne. Når man lovgiver om selskaber, er det også privatretlige spørgsmål om vedtægternes indhold, der træder i forgrunden. Én type af spørgsmål er deltagerens indbyrdes forhold og ledelsens udpegning og kompetence. Det er selskabernes indre forhold. En anden type af spørgsmål er selskabets forhold til omverdenen. Her samler en snæver, privatretlig selskabsdefinition opmærksomheden om, hvilke virkninger vedtægternes udformning får for potentielle deltagere og kreditorer. Staten kan naturligvis regulere begge typer af spørgsmål.

Selvom formålet med at oprette et selskab er at organisere ejerforholdet til en eller flere virksomheder, indgår virksomheden ikke i en snæver, privatretlig selskabsdefinition. Når flere virksomheder og selskaber samles i en koncern, er det også noget, der ligger uden for en snæver selskabsdefinition. Den snævre privatretlige definition af et selskab drejer sig således alene om det indbyrdes forhold mellem ejere, men ikke om de andre relationer og aktiviteter, som selskabet danner rammen om eller indgår i.

Uanset hvordan selskabet defineres, danner det rammen om et magtforhold i erhvervslivet. Det drejer sig om magten i og over selskabet og dermed magten over selskabets virksomheder. Gennem selskabslovene kan man påvirke magtfordelingen ved at tildele forskellige grupper i selskabet forskellige former for kompetence og ved at inddrage nye parter i selve definitionen af selskabet. Ledelsen må have ledelsesbeføjelsen, men ledelsen kan kræves sammensat på en bestemt

måde, eller ledelsesbeføjelsen kan være betinget af, at ledelsen tager bestemte hensyn til andre gruppers interesser.

Selskabslove definerer således nogle grundlæggende spilleregler i erhvervslevet, men de bliver ikke dermed ren jura. For det første bestemmes det politisk, hvilke forhold, der skal underkastes hvilken regulering og hvordan. For det andet medvirker selskabslovene til at udforme magtforholdene i erhvervslevet.

Fra retsstat til kriseramte velfærdsstat

Dalberg-Larsen (1984) fremlægger en analyse af retsudviklingen, set i lyset af et overordnet perspektiv på statens udvikling. Det er netop en central pointe, at retsudviklingen hænger tæt sammen med forandringer i staten. Dalberg-Larsen tager sit udgangspunkt i den tese hos Habermas, at samfundet siden den absolutistiske stat i stigende grad er blevet præget af retliggørelse. Det indebærer, at stadig flere livsområder er blevet underkastet en lovregulering, som er blevet stadig mere detaljeret. Den øgede retliggørelse er sket i relativt adskilte faser.

Etableringen af retsstaten er første fase. Retten er her baseret på, at der følges formelle regler ved udformning af love, og at statens handlemuligheder begrænses i kraft af blandt andet borgernes frihedsrettigheder. 1850 betegner retsstatens »lykkelige øjeblik«.

Herefter suppleres først den retsstatslige ret med en ret, der giver staten udvidet kompetence til at forebygge social uro gennem hjælpeforanstaltninger til værn om det bestående samfund. Dernæst udvides de demokratiske rettigheder, og endelig imødegår staten den økonomiske verdenskrise i 1930'erne under anvendelse af retsregler. Hermed afsluttes overgangen til velfærdsstaten.

Velfærdsstaten når sit »lykkelige øjeblik« i 1950'erne og 1960'erne, mens dens krise bliver stadig tydeligere i 1970'erne og 1980'erne. Krisen for velfærdsstaten opstår, fordi reguleringen af økonomien bryder sammen og fordi den socialpolitiske tiltro til velfærdsstaten falmer (Dalberg-Larsen, 1984: 199).

Dalberg-Larsen lægger vægt på, at retsstatsideologien ikke er en ren, retlig ideologi, men at den hænger tæt sammen med den borgerlige, liberale opfattelse af økonomi, individ og samfund (1984: 88). Han understreger derfor også, at der var politiske kræfter bag etableringen af retsstaten. Den politiske alliance, der havde nået dette resultat, smuldrede derefter og blev løbet over ende af nye politiske kræfter og alliancer. Velfærdsstaten blev gennemført og senere kriseramte som følge af disse nye og skiftende politiske og samfundsmæssige forhold.

I tesen om den øgede retliggørelse ligger også kimen til forståelse af velfærdsstatens krise. Krisen består i, at statens styring ikke virker tilstrækkeligt effektivt, at staten ikke har tilstrækkelig kapacitet til at styre effektivt og i, at staten har vanskeligt ved at legitimere sine indgreb.

For det første får velfærdsstatens satsning på en retlig-administrativ udvikling konsekvenser, der er utilsigtede og derfor vanskelige at styre. For det andet viser de problemskabende mekanismer i det økonomiske system sig så stærke, at de fører til overbelastning af det retlige system. Endelig støder den intensiverede regulering ind i det problem, at reguleringen fører til umyndiggørelse af og afmagtsfølelse hos dem, hvis forhold reguleres (1984: 194 ff.).

Retsformer

Dalberg-Larsen fremhæver, at der i tesen om den øgede retliggørelse ligger, at der undervejs er sket en forandring af retsformerne. Den gradvise udvikling af staten har ikke ført til brud i retsformerne, men til, at der findes forskellige retlige lag i den eksisterende regulering. Retsstaten har sin typiske retsform, ligesom velfærdsstaten har. Tilsvarende viser krisen for velfærdsstaten sig ved, at velfærdsstatens ret udvikler sig til det absurde.

Krisen for velfærdsstatens retsform viser sig ved, at det i de senere år har det været en almen iagttagelse, at lovgivningen bliver stadig mere flertydig, kompleks og tildels kaotisk. Det hænger sammen med, at den samme lovgivning begrundes med en række forskelligartede økonomiske eller politiske argumenter, uden at der sker en klar prioritering af målsætningerne (1984: 117 f.). Endvidere ytrer krisen sig ved, at retten bliver anvendt til øjeblikkelige løsninger af alle tænkelige forhold gennem konkret regulering.

Ved siden af den fortsatte og krisefyldte brug af velfærdsstatens retsform er der også opstået nye og afvigende retlige tendenser. Dalberg-Larsen nævner tre: større anvendelse af borgerdeltagelse, øget brug af offentlig planlægning samt videreudvikling af forhandlingsmekanismer, hvor stærke interesseorganisationer deltager i udformningen af løsninger på problemerne i samfundet.

Dalberg-Larsen opererer altså med tre historiske faser: retsstaten, velfærdsstaten og velfærdsstatens krise, som annoncerer, at velfærdsstaten må blive afløst af noget andet. Svarende hertil eksisterer der en retsstatslig og en velfærdsstatslig reguleringsform samt nogle nye tendenser inden for lovgivningen, som kan betragtes som eksempler på en fremtidig retsudvikling. Disse tre former for regulering parallelliseres med tre retstyper, som er opstillet af Teubner (Dalberg-Larsen, 1984: 197 f.).

Teubner skelner mellem en formel, en materiel og en reflektiv retstype. Svarende hertil er retsstatens ret formel, velfærdsstatens ret materiel, mens de nye retlige tendenser peger i retning af en reflektiv ret. Teubner opregner tre dimensioner, hvor retstyperne adskiller sig fra hinanden. I de konkrete love vil et retsstatsligt lag vise sig som formelle regler, et velfærdsstatsligt lag vil vise sig som målangivelser med vage generalklausuler og følgebestemmelser, der ofte skal udfyldes af offentlige myndigheder, mens et reflektivt lag vil bestå af regler, der gennem intervention skaber nogle ændrede, ydre rammer om selvregulerende samfundsprocesser.

Retstypernes legitimering er forskellig. Retsstatens regulering drejer sig om at afgrænse nogle autonome sfærer hos private aktører, velfærdsstaten griber ind og handler selv direkte, mens staten gennem en reflektiv regulering blot påvirker de i princippet selvregulerende, samfundsmæssige processer indirekte og abstrakt. Endelig adskiller Teubner de tre retstyper fra hinanden med hensyn til rettens funktion i samfundet. Her bidrager retsstatens retstype til at skabe forudsætningerne for et udviklet markedssamfund, mens velfærdsstatens retstype er redskab for de politisk motiverede indgreb over for markedsøkonomiens bivirkninger og den reflektive ret har til opgave at opstille strukturer, der muliggør, at sociale konflikter i videst mulig omfang løses i samfundets delsystemer.

To af de nye tendenser i statens regulering (borgerdeltagelse og forhandlingsøkonomi) falder i tråd med Teubners begreb om en refleksiv ret. En refleksiv ret med dette indhold peger da også ud over velfærdsstatens krise. På den ene side flyttes problemløsningen uden for statens regi over i selvregulerende systemer, men de er på den anden side ikke identiske med retsstatens markedsmekanismer, fordi magtrelationerne er defineret af staten.

Siden den borgerlige revolution har staten undergået en udvikling, der har ført til øget retliggørelse af stadig flere forhold. Det er den politiske kamp, der har betinget, at der er opstået stadig nye former for ret, fordi staten har skiftet karakter. Reguleringen har ikke blot ændret form. Imidlertid har der været tale om en gradvis udvikling, således at alle retsformerne sameksisterer.

En gennemgang af selskabslovene skulle således demonstrere eksistensen af forskellige retlige lag. Umiddelbart forekommer selskabslovene måske ikke at være det bedste eksempel, fordi de er så tæt knyttet til retsstatens tema om at lave formelle regler for private parter. På den anden side antyder den øgede politisering i de senere år, at konflikterne om selskabslovene ikke blev løst af retsstaten én gang for alle. Hertil kommer, at selskabslovene netop former sociale processer i samfundsmæssige delsystemer og dermed kan blive et vigtigt element i en refleksiv retsform. I de følgende afsnit vil de forskellige retlige lag i de danske selskabslove søges påvist samtidig med, at Rigsdagens og Folketingets behandling af lovene refereres.

Den første aktieselskabslov

Indtil 1917 eksisterede der ingen selskabslove herhjemme. Sidst i det 19. århundrede var aktieselskabet og andelsselskabet blevet bredere accepteret som organisationsformer i erhvervslivet. De var udviklet gradvist af det klassiske, personlige interessentskab, og udviklingen blev alene styret af de krav, domstolene stillede. Det afgørende var, at man i begge tilfælde fjernede sig fra interessentskabets snævre forbindelse mellem ejere og ledelse. Det skete på den måde, at domstolene accepterede, at ingen personer stod frem som bærere af selskabet, dvs. at selskabet var anonymt. Selskabet blev skudt ind mellem omverdenen og de deltagende personers formue. I aktieselskaberne er hæftelsen altid begrænset, mens den kan være forskelligartet i andelsselskaberne. De krav, domstolene stillede til de anonyme selskaber, var kun få og lemfældige (Torp, 1904).

Omkring århundredskiftet følte handelen sin økonomiske magtposition truet af industrien, der ofte blev organiseret i aktieselskabsform. Det lykkedes for handelen at få nedsat en lovkommission, og den blev tilmed stærkt præget af handelens synspunkter. Kommissionen barslede med et ret omfattende og restriktivt udkast til lov om aktieselskaber, umiddelbart før Venstre overtog regeringsmagten i 1901 (Just, 1986: 23 ff.).

Venstre rørte ikke ved udkastet til aktieselskabslov, før man blev presset til det af Alberti-skandalen. Derefter søgte man med alle midler at udsætte sagen. En af måderne at trække sagen i langdrag på var at fremsætte kommissionens udkast som lovforslag, selvom ministeren selv undsagde dets restriktive indhold. Sådan var det med det første lovforslag, der blev fremsat i 1911 og genfremsat uforandret

flere gange. Den lov, der blev vedtaget i 1917, adskilte sig da også meget fra kommissionens lovudkast.

Kommissionen havde brugt den tyske lov som model. En lov svarende hertil ville have betydet en voldsom ændring af den bestående retstilstand. I Tyskland var det anset for en begunstiging fra staten at få tilladelse til at danne aktieselskaber, mens der i Danmark var aftalefrihed inden for de rammer, domstolene afstak. Venstre og Højre reagerede imod de forslag, der hvilede på kommissionens udkast. Specielt tog de afstand fra, at selskabernes indre forhold skulle lovreguleres. Socialdemokratiet og Radikale Venstre gik ind for en relativt restriktiv regulering, men accepterede, at kommissionens udkast blev udvandet. Det var således radikale ministre, der forestod ændringerne af lovforslaget, indtil det kunne vedtages med en enkelt stemme imod, som i øvrigt tilhørte Grosserersocietetets mand på tinge, Schovelin.

Den lov, der kom ud af 6 års rigsdagsarbejde og 17 års forberedelse i alt, var udtryk for et ønske om, at den hidtidige lempelige retstilstand blot skulle suppleres med nogle regler om offentlighed ved stiftelse af selskaber. Med loven blev Aktieselskabsregisteret etableret, og det fik til opgave at registrere selskaberne – ikke at kontrollere dem. Hermed var lovens indhold retsstatsligt. Loven opfyldte derimod ikke den oprindelige, interventionistiske intention om at vanskeliggøre brugen af aktieselskabet eller at skabe et værn om aktionærers og kreditorers interesser over for ledelsen.

Baggrunden for de store ændringer af kommissionens udkast var, at det var umuligt at gennemføre en lov, der alene havde til formål at gribe ind over for misbrug. Der skulle en positiv erhvervsinteresse til. Den blev fundet, da man fandt det nyttigt at hindre tyske firmaer i at bruge den danske aktieselskabsform som dække for at handle med Tysklands modstandere under 1. verdenskrig (Just, 1986: 73). Dette argument afgjorde i hvert fald Højres indstilling, hvor handelen måtte se sit ønske om at hæmme aktieselskabernes udfoldelsesmuligheder overtrumfet af industriens ønske om en lempelig lov.

Højre var således splittet i spørgsmålet om en aktieselskabslov, og det var Venstre også. Her var det andelsbevægelsens interesse i at undgå enhver form for regulering, der skabte splittelse. På den ene side stod det klassisk-liberale standpunkt om at acceptere en lempelig lov. På den anden side ønskede andelsbevægelsen en meget vidtgående undtagelsesbestemmelse, der skulle gøre det muligt for andelsselskaberne at udvikle deres større selskaber helt frit. Kompromisset blev, at ministeren lovede at administrere loven lempeligt, så andelsselskaberne fik deres udstrakte organisatoriske frihed.

Højre og Venstre varetog således erhvervsinteresser direkte. Det gjorde Socialdemokratiet for så vidt også, som et af partiets få argumenter i debatten var, at aktieselskabsformen skulle kunne udnyttes af arbejdere med små midler til at danne arbejderkooperativer. Den lempelige, retsstatslige regulering hvilede altså på snæver interessevaretagelse fremfor på overordnede retspolitiske hensyn. De erhvervspolitiske interesser var således parallelle hos Højre, Venstre og Socialdemokratiet, fordi de varetog interesserne for hver deres konkurrerende part i erhvervslivet.

Den anden aktieselskabslov

Universitetsjuristerne rasede over, at Rigsdagen med 1917-loven havde forandret det sagkyndige udkast så voldsomt, at der ikke var tale om en sammenhængende regulering (Torp, 1918). Landmandsbankens sammenbrud i 1922 udløste imidlertid en ny politisering af selskabsreguleringen. Det lykkedes dog atter en Venstre-regering at udskyde reguleringen, så et lovforslag først blev fremsat i 1924. Atter trak Rigsdagens behandling i langdrag, og en ny lov kunne først vedtages tre regeringer senere i 1930.

Tilblivelsen af 1930-loven blev præget af, at regeringsmagten vekslede mellem Socialdemokratiet, Venstre og Socialdemokratiet-Radikale Venstre undervejs. Venstre accepterede nødtvungent, at der måtte gribes ind over for dokumenteret misbrug af aktieselskabsformen over for investorerne (*Rigsdagstidende*, 1923-24: Landstinget, 488). Venstres ulyst ved regulering viste sig denne gang ved, at partiet intet foretog sig, uden at erhvervslivets organisationer blev hørt.

Socialdemokratiet lagde derimod afgørende vægt på, at der kom en ny lov (*Rigsdagsårbog*, 1924: 18). Partiet støttede sig derfor på den juridiske ekspertise ved universitetet og i Aktieselskabsregisteret og ønskede eksplicit, at der skulle ske en tilnærmelse til 1901-udkastet. Formålet med en lov var ikke blot at beskytte aktionærer og kreditorer, men også at sikre aktiviteten i selskabernes virksomheder (*Rigsdagstidende*, 1925-26: Folketinget, 2329).

Mens Konservative modsatte sig enhver tale om lovændring, støttede Radikale Venstre Socialdemokratiet. Det lykkedes alligevel at skabe konsensus om 1930-loven. Kompromisset blev fundet ved, at de to grupper af eksperter blev sat til at udforme et fælles forslag. Det medførte, at flere af Socialdemokratiets ønsker om skærpselser mistede opbakning. Endvidere ændrede Rigsdagen selv en række bestemmelser og indsatte nye. Resultatet blev, at 1930-loven regulerede også selskabernes indre forhold, men at beskyttelsen af aktionærer og kreditorer fortsat var ringe i forhold til udenlandske love (Gomard, 1986: 18).

Under lovprocessen fremgik det, at mens Venstre og Konservative fastholdt deres pragmatiske synspunkter om, at ledelsens magt ikke måtte begrænses, havde socialdemokrater og radikale ændret standpunkt. De gav samstemmende udtryk for, at staten som samfundets repræsentant havde interesser at varetage over for aktieselskaberne på grund af disses store erhvervsmæssige betydning. Som i 1917 taltes der om, at aktieselskaberne havde »offentlig interesse«, men hvor betydningen dengang havde været det investerende publikums interesse, var den nu statens interesse (*Rigsdagstidende*, 1928-29: Tillæg B, 1912, 1915).

Statsinteressen blev omtalt i forbindelse med krav om reservefond og lå i forlængelse af det socialdemokratiske ønske om at stabilisere virksomhederne mod misligheder i selskaberne. Statsinteressen var ny i forhold til den tidligere regulering, der alene havde berørt de private aktører, dvs. selskabet ifølge en snæver, privatretlig definition. Nu skulle staten intervenere ikke blot til støtte for aktionærer og kreditorer, men også for at forfølge statens egne interesser. Synspunktet indførte dermed en velfærdsstatslig reguleringsinteresse i lovprocessen.

Den velfærdsstatslige reguleringsinteresse satte sig visse spor i loven. For det første blev kravet om reservefond gennemført. For det andet blev der indført reg-

ler om ledelsen, der i deres substans ikke afgrænsede private parterers autonomi, men i nogle vage regler angav en målsætning for, hvordan ledelsen burde forholde sig til kompetencefordeling og sine egne køb og salg af selskabets aktier.

Det grundlæggende indhold i 1930-loven blev således at dæmme op for konstaterede misbrug, primært i forhold til aktionærer og kreditorer. 1917-loven blev derfor suppleret med nogle lempelige krav til selskabernes indretning, der dog ikke gav aktionærer og kreditorer en særlig god beskyttelse. Heri lå en videreførelse af 1917-lovens retsstatslige reguleringsintention. Imidlertid blev der også tilføjet nogle træk, der knytter sig til en velfærdsstatslig reguleringsform. Elementerne af velfærdsstatslig regulering blev bragt ind via Socialdemokratiets og Radikale Venstres standpunkter, som igennem kompromisset blev kombineret med de andre partiers begrænsede, retsstatsligt prægede ønsker til regulering.

1930-loven blev gennemført af den SR-regering, der sad 1930'erne igennem, og som gennemførte den regulering af økonomien, der var sidste led i overgangen til velfærdsstaten. I 1930'erne blev aktieselskabsloven taget under behandling i et fællesnordisk embedsmandsudvalg, og det resulterede i 1942 i et lovudkast, der var baseret på, at staten havde en konkret styringsinteresse i selskaberne, at selskaberne var redskaber for statens forsyningspolitik (Forslag, 1942: 82). Forslaget blev aldrig fremsat, men det demonstrerer, hvilke stærke velfærdsstatslige regulerings tendenser, der var på spil i denne periode.

Den tredje aktieselskabslov og loven om anpartsselskaber

Bortset fra enkelte småændringer stod aktieselskabsloven uændret til 1973. Her blev en gennemgribende ændring af aktieselskabsloven suppleret med en ny lov om anpartsselskaber, som er en lempelig form for aktieselskab. Der blev gjort mange tilløb til 1973-reformen.

For det første havde en revisionsproces, som nævnt, allerede været i gang i 1930'erne. For det andet vedtog Folketinget i 1956 at nedsætte en lovkommission. Den afgav betænkning i 1964, men arbejdet herfra blev ført videre i fællesnordisk regi, hvor der blev afgivet betænkning i 1969. Herefter blev der endelig optaget fællesnordiske departementsforhandlinger om aktieselskabsloven og udarbejdet et udkast til lov om anpartsselskaber.

Desuden blev flere praktiske forsøg på at komme i gang med lovrevisionen stoppet undervejs. I 1966 udarbejdede departementet et lovforslag, og i 1971 afgav den konservative handelsminister et løfte om en øjeblikkelig, begrænset revision med en skærpelse af kravene til regnskaber (*Betænkning 540*, 1969: 6; *Folketings-tidende*, 1970-71: 4546 ff.). Som tilfældet var med lovudkastet fra 1942, blev ingen af disse forslag nogensinde fremsat. Da forslagene til lovreform endelig blev stillet i 1973, blev de imidlertid behandlet på rekordtid og vedtaget enstemmigt.

Lovprocessen forløb altså i store træk uden for folketingssalen i ekspertregi. Den universitetsjuridiske ekspertise dominerede kommissionsarbejdet, men efter pålæg fra ministre af forskellig partipolitisk observans indgik kommissionen i en stadig dialog med en række større erhvervsorganisationer. Det fik konsekvenser på en række områder, om end kommissionen overlod nogle »polemiske debatter« til den politiske behandling (*Betænkning 540*, 1969: 7).

Hvor revisionsarbejdet i 1930'erne tog udgangspunkt i den omfattende regulering af erhvervslivet som følge af den økonomiske krise, prægedes efterkrigstidens revisionsarbejde af det synspunkt, at staten ikke skulle styre erhvervslivet parret med en god portion pragmatisme. Aktieselskaberne blev dog opfattet som en art institutioner. Det viste sig dels ved, at medarbejderne blev ligestillet med de snævert privatretlige deltagere i aktieselskabet og dels ved, at aktieselskaberne måtte acceptere en relativt vidtgående, men generel regulering i forhold til andre selskabsformer (*Betænkning 362*, 1964: 63 f.). Pragmatismen viste sig så ved, at trods præget af institution blev den privatretlige form bevaret.

Lovudkastet fra 1969 var i forhold til 1930-loven betydeligt mere detaljeret. Ledelsens muligheder for at tilsidesætte aktionærers og kreditorers interesser blev beskåret, blandt andet ved at indføre minoritetsbeskyttelse og skærpede regnskabs- og revisionsregler. Hertil var knyttet generalklausuler om, at særlige gruppers interesser ikke måtte varetages på bekostning af andres, og at der skulle følges god revisionsskik. Atter var de præcise, retsstatslige regler tilført et element af den velfærdsstatslige regulerings målangivelse og vaghed også på det snævert privatretlige område. Den velfærdsretlige tendens blev også videreført derved, at aktieselskabsloven blev suppleret med loven om anpartsselskaber.

Men den velfærdsstatslige retsform viste sig også direkte i og med, at det snævre, privatretlige selskabsbegreb blev udvidet. Lovkommissionen tilføjede koncernbegrebet til selskabslovene. Det blev begrundet med hensynet til at skabe overskuelighed over selskabernes økonomi, og oprindelig foreslog kommissionen, at koncernregnskaber ikke skulle offentliggøres. Det blev dog ændret ved fremsættelsen. Koncernreglerne kunne således begrundes med hensyn til den investerende offentlighed, men indebar en regulering af forhold, der havde udviklet sig uheldigt i økonomien. De fleste borgerlige politikere reagerede da også imod koncernreglerne, men endte med at acceptere dem.

Medarbejderrepræsentation i bestyrelsen tog kommissionen udtrykkeligt ikke stilling til, men den legitimerede en integration af medarbejderinteressen i lovens selskabsbegreb med sin selskabsforståelse. Socialdemokraterne gjorde medarbejderrepræsentation til en politisk interesse, i nogen grad støttet af SF. Konservative havde allerede i 1971 ytret sin glæde ved medarbejderrepræsentation, da man anså medarbejderne for at være en integreret del af selskabet (*Folketingstidende*, 1970-71: 4554). Venstre holdt som det eneste parti fast i, at selskabsbegrebet ikke burde udvides på denne måde.

1973-lovene bekræfter altså retliggørelsesstenen både med hensyn til reguleringens detaljering og udvidede emneområde. Udvidelsen af selskabsbegrebet skyldtes, at lovene ikke blot skulle opfylde det snævre, retsstatslige formål at afgrænse private aktørers autonome sfærer, men også skulle hæmme skadevirkninger af koncerndannelse samt indføre medarbejdernes interesser fra virksomheden til det styrende selskab. Hvor koncernreglerne er udtryk for den velfærdsstatslige regulerings målorientering, er medarbejderrepræsentationen imidlertid et nyt, reflektivt element i selskabsreguleringen. Medarbejderne tildeles en hidtil ukendt styringskompetence, og selskabernes ledende organer mister deres rent privatretlige karakter.

Det karakteristiske for lovprocessen er endvidere, at de tidligere dybtgående skel mellem partierne var væk. Det hænger blandt andet sammen med, at Socialdemokratiet og Radikale Venstre helt havde forladt 1920ernes opfattelse af, at staten havde særlige interesser i selskaberne. SF indtog et tilsvarende standpunkt. Hvor 1930-loven blev til i en restriktiv atmosfære, blev 1973-lovene altså til i en relativt pragmatisk atmosfære, hvor lovrevisionen fik karakter af teknisk modernisering, selvom der skete store principielle forandringer.

Den væsentligste nye debat under behandlingen af 1973-lovene foregik internt i Socialdemokratiet, idet medarbejderrepræsentationen gav problemer med, hvilket perspektiv, der skulle lægges på selskabsreguleringen. Ordføreren, Poul Nilsson, så medarbejderrepræsentationen i sammenhæng med det ØD-forslag, som arbejdsministeren samme dag fremsatte for første gang. Det afviste handelsminister Erling Jensen imidlertid, idet han så medarbejderrepræsentation som en udvidelse af det eksisterende samarbejde på arbejdsmarkedet. Det måtte aktieselskaberne tåle, fordi de var samfundsmæssige institutioner, hvor private interesser måtte nedtones gennem reguleringen.

De forskellige perspektiver i Socialdemokratiet har vidt forskellige implikationer for politisk strategi og for indholdet i en regulering. ØD-perspektivet indebærer, at staten blot anvendes indledningsvis til at skabe en magtpolitisk platform inden for erhvervslivet, som arbejderne derefter selv skal administrere uden massiv indblanding fra staten. Erling Jensens perspektiv indebærer derimod en fortsat, udvidet regulering af velfærdsstatsligt tilsnit, således at det refleksive potentiale i medarbejderrepræsentationen ikke kommer til at stå alene.

Endvidere lå der i introduktionen af ØD-perspektivet, at der blev præsenteret en konkurrent til de hidtidige kapitalejeres monopol på magten i det enkelte selskab. Det var en modsatrettet magtpolitisk interesse i selskabspolitikken. Erling Jensens nedtoning af ØD i 1973 kan derfor ses som en væsentlig årsag til, at det lykkedes at gennemføre lovreformen hurtigt og enstemmigt. Hermed kom 1973-lovene til at stå som udtryk for velfærdsstatens »lykkelige øjeblik«, baseret på forskellige, men supplerende interesser hos partierne.

De senere ændringer

Siden vedtagelsen har 1973-lovene undergået adskillige ændringer. Indtil 1985 blev der ialt vedtaget seks direkte lovændringer, hvoraf hovedparten vedrørte både aktie- og anpartsselskaber. Desuden er der blevet stillet tre forslag til lovændringer, som blev syltet i udvalg. Dette fortæller, at selskabslovene ikke blev afpolitiseret med 1973-lovene. Samtidig er det karakteristisk, at den tidligere tradition for at udarbejde betænkninger er forladt, mens høringen af erhvervsorganisationerne er blevet institutionaliseret, uden at det dog synes at have fået større konsekvenser for lovforslagene. Politikerne har altså atter overtaget udformningen af selskabslovene.

Flere af lovændringerne blev vedtaget med VS' og Fremskridtspartiets stemmer imod og enkelte også med SFs stemmer imod. Det egentlige brud på konsensus kom dog først i 1980. Her stemte Venstre og Konservative imod nogle regler om offentlighed om aktionærer med mindst 10 procent af aktiekapitalen samt om

udvidelse af medarbejderrepræsentationen til at gælde i koncerner og til at udgøre 1/3 af bestyrelsen.

Indholdsmæssigt fortsatte 1980-forslagene tendensen til at udvide selskabslovenes område og detaljeringsgrad. Offentligheden om større aktionærer udvidede koncernbegrebet og skabte en form for kontrol. Desuden blev koncernbegrebet anvendt i forhold til medarbejderinteressen, hvor det tidligere alene var anvendt i forhold til ejere og kreditorer. Den fortsatte uddybning af reguleringen på de nye lovområder og tilføjelsen af et kontrolperspektiv gør det rimeligt at tale om velfærdsstatslig regulering, der imidlertid, ligesom 1973-lovene, også havde et refleksivt element.

Forslagene udsprang af aftalen mellem Socialdemokratiet og SF om OD fra december 1979. De centrale forslag om OD blev imidlertid aldrig stillet, så ændringerne af selskabslovene kom til at stå alene. Venstre og Konservative begrundede deres modstand mod forslagene ved at henvise til, at selskabernes muligheder for at skaffe kapital ville blive hæmmet. De gav dermed den snævre selskabsdefinition højere prioritet end de udvidelser, de havde medvirket til i 1973.

Som tilfældet var med ØD, må OD også grundlæggende betragtes som en stor reform, baseret på en reflektiv retsform. Denne reflektive regulering kunne imidlertid ikke slå igennem med samme kraft, som den retsstatslige og velfærdsstatslige regulering tidligere havde gjort. Gennemførelsen af den begrænsede, reflektive regulering kom derfor til at stå som endnu et af selskabsreguleringens formål. Dermed kan 1980-reglerne ses som et udtryk for den kritiske situation for velfærdsstatens regulering, ikke mindst, da de blev årsag til, at den hidtidige konsensus blev sprængt.

I 1982 blev konsensus mellem de fire gamle partier atter sprængt ved en ændring af aktie- og anpartsselskabslovene. Denne gang drejede det sig om at implementere to EF-direktiver om selskaber, som blev suppleret med et forbud mod at udhule den indskudte kapital ved at låne den ud til aktionærer. Forslagene overopfyldte EF-kravene lidt, og det blev begrundet med et alment formuleret ønske om øget regulering fra Socialdemokratiet og tildels også fra Radikale Venstre.

De øvrige borgerlige partier anså overopfyldelsen for unødigt chikane over for erhvervslivet og beklagede, at erhvervsrepræsentanter ikke havde haft tilstrækkelige muligheder for at kommentere forslaget. Det var et særligt tema, at anpartselskaberne fik pålagt visse af EF-kravene, selvom denne selskabsform oprindeligt var etableret for at undgå, at disse selskaber blev berørt af krav fra EF.

Der kom en massiv lovaktivitet, efter at 1973-lovene var gennemført. Det lægger umiddelbart op til at parallellisere tendensen i selskabsreguleringen med den stadig hastigere lovmaskine, som karakteriserer velfærdsstatens krise. Samtidig intensiveredes de politiske konflikter. De to forslag, der udløste åben konflikt, drejede sig ikke om forhold, der var principielt nye i forhold til 1973-lovene. Konflikterne afslørede således, at konsensus i 1973 havde været skrøbelig, både hvad angår det reflektive element (medarbejderrepræsentation), og hvad angår spørgsmålet om øget regulering.

Den væsentligste konflikt i 1980erne var spørgsmålet om udformningen af den reflektive intention, som OD/ØD er udtryk for, og som er blevet debatteret stadig

mere intenst siden 1973. Mangelen på en gennemgribende refleksiv selskabsreform forbitrede det almene politiske klima, fordi en fortsat velfærdsstatslig regulering kom til at stå som socialdemokraternes eneste middel til at påvirke magtfordelingen i erhvervslivet. Denne situation gør Socialdemokratiets væsentlige bidrag til den massive lovaktivitet forståelig, men peger også på, at partiet ikke længere brugte den velfærdsstatslige regulering af lyst. Hermed fremstår endnu et aspekt af krisen for den velfærdsstatslige regulering.

Andre selskabslovinitiativer

Mens den juridiske og erhvervsmæssige sagkundskab næsten udspillede sin rolle for aktie- og anpartsselskabernes vedkommende efter 1973, har den haft travlt for de andre selskabstypers vedkommende siden 1978. Her blev lovudvalgene om fonde og om interessent- og kommanditselskaber nedsat, mens andelslovudvalget blev nedsat i 1981. I alle disse tilfælde skulle reguleringen af aktie- og anpartsselskaber tages som udgangspunkt for lovudkast.

Loven om erhvervsdrivende fonde er som den eneste blevet gennemført. Den blev vedtaget næsten enstemmigt på trods af, at den bestod af det centrale indhold fra reguleringen af kapitalselskaberne og på trods af, at fondsloven blev vedtaget samtidig, men med snævert flertal. De sagkyndige har imidlertid haft vanskeligt ved at blive enige netop om de emner, der har delt Folketinget i 1980'erne. Det fremgår af mindretalsudtalelser i alle betænkningerne om medarbejderrepræsentation og om reguleringens omfang (*Betænkning 937*, 1981; *Betænkning 970*, 1982; *Betænkning 1071*, 1986).

Ambitionen med at nedsætte lovudvalgene har været, at alle selskabsformer skulle lovreguleres (*Betænkning 1071*, 1986: 7 f.). I sig selv er det en retsstatslig ambition, men den udtrykker også tendensen til øget retliggørelse. Reguleringsparadigmet er i alle tilfælde en kapitalselskabsregulering, som dels vil betyde væsentlige ændringer for de øvrige selskaber og dels lader sig analysere som et led i velfærdsstatens krise. Tilsammen fører dette til, at også disse andre selskabsreguleringer må ses som velfærdsstatslig regulering. Da der samtidig fjernes relativt klare forskelle mellem selskabsformerne, er det rimeligt at se reguleringsambitionen som udtryk for overregulering og dermed for velfærdsstatens krise.

Også på anden måde viser reguleringen af selskaberne tendens til at fortsætte i en velfærdsstatslig retning med en krise lurende. Aktieselskabsregisteret står tilsyneladende foran at få udvidet sine få kontrollerende beføjelser betragteligt. For det første anvendes registeret som administrativ myndighed i alle udkast til selskabslove. For det andet er Aktieselskabsregisteret placeret i gruppe med Monopoltilsynet i forbindelse med omlægningen af Industriministeriets organisation (*Industripolitisk Redegørelse*, 1986: 91). For det tredje har udvalget om økonomisk kriminalitet stillet forslag om, at registeret skal foretage en indholdsmæssig kontrol af de regnskaber, som selskaberne afleverer (*Betænkning 1066*, 1986: 144 ff.).

Foreløbig konklusion

Det er skitseret ovenfor, hvordan selskabsreguleringen har ændret form og indhold på en måde, der er i overensstemmelse med Dalberg-Larsens teori om retlig-

gørelse og lagdeling af reguleringen. En meget åben retstilstand, alene baseret på domstolenes sanktioner, er blevet snævret ind gennem en primært retsstatslig regulering, der efterhånden har fået tilføjet flere elementer af velfærdsstatslig regulering. Medarbejderrepræsentationen har tilført et element af refleksiv ret. Endelig er selskabsreguleringen påvirket af velfærdsstatens krise i forbindelse med 1980ernes politisering af hele selskabsområdet. Selskabsreguleringen er blevet intensiveret, men er samtidig blevet frataget sin overordnede sammenhæng.

Endvidere er det skitseret, hvilke politiske kræfter, der har båret ændringerne af reguleringen igennem. Det er karakteristisk, at de politiske interesser tidligere var forenelige, fordi de enten var parallelle eller supplerede hinanden. ØD-perspektivet har imidlertid introduceret modsatrettede interesser og det har umuliggjort fortsat konsensus om selskabsreguleringen. Den står derfor i en politisk krise, der kan ses i sammenhæng med velfærdsstatens krise. Ingen politisk kraft tillægger en fortsat intensivering af reguleringen større perspektiver i sig selv.

Som afrunding på behandlingen af selskabslovpolitikken præsenteres nedenfor et perspektiv på den fremtidige selskabsregulering, baseret på Dalberg-Larsens analyse. Forinden skal det imidlertid diskuteres, hvilke virkninger på erhvervslivets organisation, selskabslovene har haft hidtil.

Selskabslovenes virkning

Selskabslovene har skridt for skridt begrænset den frie udnyttelse af kapital-selskabet som organisationsform. Mindstekravene er gradvist blevet forøget. Fra 1917 blev der forlangt en kapital på 5.000 kr. og et mindste antal aktionærer på tre. Antallet af aktionærer faldt bort som reguleringsmiddel fra 1973, mens kapitalkravet blev øget til 10.000 kr. i 1930, i 1973 til 30.000 kr. for anpartsselskaber og 100.000 kr. for aktieselskaber, samt i 1982 til 80.000 kr. for anpartsselskaber, mens kravet til aktieselskaber blev 300.000 kr. Sammen med den gradvise indsnævring af ledelsens råderum skulle dette alt andet lige mindske interessen for kapital-selskabsformen, især umiddelbart efter lovændringerne.

Et direkte mål for tilbøjeligheden til at benytte sig af kapital-selskabsformen er deres antal. I tabel 1 og 2 er antallet angivet for de først og sidst opgjorte år samt for nogle centrale mellemliggende år. Det fremgår af tabel 1, at interessen for kapital-selskabsformen ikke har været markant negativ på noget tidspunkt siden århundredskiftet. Der har været kraftig ekspansion hele tiden med undtagelse af årene 1932-41, som prægedes af stagnation. Ekspansionen blev særlig stærk efter 1969. Tallene i tabel 2 antyder, at ekspansionen er fortsat efter 1982, men at tempoet er faldende. Endvidere fremgår de senere års stærke vækst i kapital-selskabernes relative styrke i erhvervslivet af tabel 2.

Hypotesen om, at skærpet regulering medfører mindsket interesse, må således afvises som en systematisk virkende faktor i forbindelse med selskabsektorens udvikling. Den kan umiddelbart kun bekræftes for 1930'erne. Nu er det imidlertid urimeligt at forudsætte alt andet lige i et så langt spænd af år. Ikke mindst skatteforholdene er ofte blevet tillagt afgørende betydning for tilbøjeligheden til at stifte kapital-selskaber. Man kunne også umiddelbart forestille sig, at de økonomiske konjunkturer havde betydning.

Tabel 1. Antallet af kapitalsselskaber (A/S og ApS) i udvalgte år

År	1902	1916	1932	1941	1957	1969	1973	1980	1982
Antal:	971	4.146	7.625	7.205	11.460	17.857	32.541	59.474	68.735

Anm.: 1932-73 er opgørelsesdatoen 1.1. året efter. Af hensyn til tallenes umiddelbare sammenlignelighed med andre årsopgørelser er dateringen ændret her i forhold til kilden.

Kilde: *Statistisk Årbog; Statistiske Efterretninger.*

Tabel 2. Momsregistrerede kapitalsselskaber (A/S og ApS).
Antal og andel af omsætning i udvalgte år

År	1969	1973	1980	1982	1984
Antal registerenheder	11.697	20.741	44.838	49.643	52.908
Andel af alle registerenheder (pct.)	3	5	11	13	13
Andel af samlet, registreret omsætning (pct.)	42	49	53	56	59

Kilde: *Statistisk Årbog; Statistiske Efterretninger.*

I en analyse af selskabssektorens udvikling er det vist, at både skatteforhold og økonomiske konjunkturer hidtil har haft betydning for selskabernes kapitalforhold. Derimod er antallet af selskaber kun påvirket af skatteforholdene og det kun i en kortere periode. Der er i hvert fald et tidsmæssigt sammenfald mellem en stærkt faldende skatteandel fra selskaber i forhold til personbeskatningen og den voldsomme ekspansion i antallet af selskaber efter 1969 (Michelsen, 1986: kap. 4). Det må konkluderes, at kapitalsselskabernes antal vokser autonomt i forhold til ændret lovgivning, ændrede konjunkturer og ændrede skatteforhold, idet skatteforholdene kun har haft en forstærkende effekt på den autonome vækst fra 1969.

I en omtale af analyser af loves effekter fremhæver Dalberg-Larsen, at de ikke blot må vurderes i forhold til deres indhold, men også til deres politiske forudsætninger (1984: 144). Det giver et interessant perspektiv på selskabslovene.

To af lovene blev til i et politisk klima, hvor erhvervslivets interesser ikke måtte gås for nær: 1917- og 1973-lovene. Det var disse love, der, trods deres indgribende indhold, ikke virkede negativt på selskabernes ekspansion. 1930-loven blev derimod til i og administreret i et restriktivt erhvervspolitisk klima, om end lovreglerne i sig selv ikke var specielt restriktive. Det restriktive klima forsvandt kort efter 2. verdenskrig, hvorved 1930-lovens liberalitet kunne udnyttes. Disse overvejelser viser, at de almene politiske signaler, som indgår i det erhvervspolitiske klima, i højere grad kan forklare udviklingen i antallet af kapitalsselskaber end det erhvervspolitiske klimas specifikke udslag i lovenes indhold.

Udviklingen kan endnu ikke aflæses for 1980erne på grund af manglende data. Det er også vanskeligt at opstille en prognose på grundlag af en karakteristik af

det erhvervspolitiske klima, fordi 1980ernes klima blev væsentligt forandret i 1982 med Schlüter-regeringens tiltræden. Tabel 2 antyder dog, at væksten er taget kraftigt af siden 1982, hvor loven blev skærpet i et restriktivt politisk klima. Det må endvidere forventes, at skatteforholdenes begrænsede bidrag til væksten i antallet af selskaber falder bort eller mindskes væsentligt fra 1987 som følge af skattereformen.

Konkluderende må kapitalselskabsformens ekspansion primært karakteriseres som autonom. Heri ligger, at væksten skyldes egenskaber ved kapitalselskabsformen selv. Skatteforhold har støttet den autonome vækst i en periode, mens det erhvervspolitiske klima kan have haft mere systematisk virkning. Uanset, hvad der kan forklare kapitalselskabsformens ekspansion, har selskabslovene haft den kvalitative virkning, at de har vejledt ved selskabsdannelse. Selskabslovene har på denne måde virket som en markering af, hvad der som minimum er betragtet som sundt og godt.

Selskabsreguleringens fremtid

De danske selskabslove er kun i ringe grad blevet til i konsekvens af, hvad der skete på selskabsfronten. Det har været generelle erhvervspolitiske målsætninger, der har spillet en betydelig rolle for reguleringens tidspunkt, omfang og indhold. De erhvervspolitiske målsætninger hos partierne er imidlertid i stigende grad kommet i kollision og det har betinget krisetegnene for selskabsreguleringen. Denne krise har også sammenhæng med den mere almene krise for velfærdsstaten.

En af effekterne af velfærdsstaten er, at borgerne i almindelighed forventer vejledning om, hvad de skal gøre – det er et aspekt af tendensen til umyndiggørelse i velfærdsstaten. Det er blandt andet en protest herimod, der ligger i erhvervslivets gennemgående protest mod at blive underkastet selskabslove.

Den anden side af umyndiggørelsen er imidlertid, at borgerne holder sig til den vejledning, der findes. Menigmand finder det vanskeligere at udnytte den fundamentale frihed til at indrette sig, som man vil, der ligger i det borgerlige samfunds aftalefrihed, og som er baggrunden for, at ikke alle selskabsformer allerede er underkastet lovregulering. Aftalefrihed om de mere grundlæggende forhold i samfundet er i den forstand ved at være uden almen realitet i velfærdsstaten som følge af den komplekse regulering.

Set i perspektivet om vejledning kan kapitalselskabernes ekspansion tages som udtryk for, at lovreguleringen om kapitalselskaber har fungeret som vejledning i situationer, hvor andre selskabsformer måske var valgt, hvis der havde været tilsvarende vejledning. Hermed bliver det dobbelt ironisk, at udkastene til regulering af andre selskabsformer end kapitalselskaber alle er styret af netop kapitalselskabsreguleringen. Kapitalselskaberne har fungeret som standard ved selskabsdannelse, og de, der har fundet denne form uegnet, skal nu presses ind under denne standard. I stedet kunne de danne udgangspunkt for vejledning i alternative selskabsformer.

Men hvad er det da, der adskiller selskabsformerne? Hvorfor er det så væsentligt at have forskellige organisationsmuligheder? Sagt meget kort og polemisk er

svaret, at de forskellige selskabsformer modsvarer forskellige aspekter af vores samfundstype.

Interessentskabet er prototypen på et selskab baseret på de egenskaber, der forbindes med begrebet om det borgerlige samfund. Principielt er interessentskabet ikke et selskab, men alene et navn, der binder deltagerne sammen (Torp, 1904: 62). Det er de deltagende personer og deres samlede formue, der er afgørende, svarende til det borgerlige samfunds menneskesyn.

Kapitalselskabet bygger på samfundets kapitalistiske aspekt, det er kapitalismens selskabstype (Hadden, 1977: 4). Her er der principielt slet ikke tale om deltagende personer, men alene om en indskudt kapital. De deltagende personers opgave er primært at forrente den indskudte kapital bedst muligt.

Hvor kommanditselskabet er en direkte kombination af interessentskabet og kapitalselskabet, er andelsselskabet en selskabsform for sig selv. Den kan lidt upræcist siges at hvile på et brugeraspekt i samfundet. Heri ligger for det første, at andelsselskabet hidtil har været brugt som delvis politisk modsætning til kapitalselskabet. For det andet ligger det i andelsformens struktur, at det er den konkrete aktivitet i virksomheden og ikke afkastet, som er ejernes primære interesse. Ejerne er både rentiers og brugere af virksomheden, hvadenten virksomheden er nødvendig for, at ejerne kan komme af med deres produkter, at ejerne kan købe rå- eller forbrugsvarer, eller for at ejerne kan blive beskæftiget (Bager, 1984: 65 f.). Andelsselskabet har således tydelige elementer af en reflektiv retsform i sig.

Det er de større, principielle forskelle i selskabsformerne, der står på spil, hvis en kommende regulering af alle selskabsformer i for høj grad baseres på reguleringen af kapitalselskaberne. En sådan regulering vil umyndiggøre erhvervslivet, og organisationsformerne vil stivne gennem standardisering. Herigennem vil denne form for regulering kunne intensivere velfærdsstatens styrings- og legitimeringskrise.

En reflektiv regulering vil derimod kunne etablere en sensitivitet over for selskabsformernes forskellighed og vil kunne indføre de politiske magtkonstellationer i selskaberne. Det er i en sådan sammenhæng problemerne omkring medarbejderindflydelse og ØD skal løses. For så vidt består problemet med erhvervslivets organisation i dag i at finde frem til en række konkrete former, der kan forene de politiske modsætninger og aflaste velfærdsstaten gennem decentrale løsningsmodeller. Det vil bringe politiseringen ind i de enkelte virksomheder og selskaber og dermed bidrage til at skabe et nyt alternativ til velfærdsstaten.

* Artiklen er blandt andet baseret på arbejdet med et forskningsprojekt, der blev finansieret af Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd. En tidligere version af artiklen blev præsenteret ved samme forskningsråds erhvervspolitiske konference i december 1986.

Litteratur

- Bager, Torben (1984). »Landbrugskooperationen i samfundet«, pp. 64-87 I Per Ove Røkholt et al., *Landbrugskooperationens særpræg. Landbrugskooperationen i Norden /Arbejdsrapport 2*, Esbjerg: Sydjysk Universitetsforlag.
- Bekæmpelse af økonomisk kriminalitet* (1986). Betænkning 1066, Justitsministeriet.
- Betænkning om fonde* (1982). Betænkning 970, Justitsministeriet.
- Betænkning om en fællesnordisk aktieselskabslovgivning* (1969). Betænkning 540, Handelsministeriet.
- Betænkning om en revision af aktieselskabslovgivningen* (1964). Betænkning 362, Handelsministeriet.
- Dalberg-Larsen, Jørgen (1984). *Retsstaten, velfærdsstaten og hvad så?*, København: Akademisk Forlag.
- Folketingstidende*.
- Forslag til Lov om Aktieselskaber med tilhørende bemærkninger* (1942). København: Schultz.
- Gomard, Bernhard (1986). *Aktieselskaber og anpartsselskaber*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Hadden, Tom (1977). *Company Law and Capitalism*, London: Weidenfield & Nicolson, sec. ed. 1980.
- Industripolitisk redegørelse 1986 og Regeringens erhvervspolitiske program for byerhvervene* (1986). Industriministeriet, oktober.
- Just, Flemming (1986). *Banen fri for fremtiden - eller kampen om andelsloven 1909-17*, Esbjerg: Sydjysk Universitetsforlag.
- Larsen, Henrik (1986). »Statslig reguleringspolitik under pres: Danmark og USA«, *Økonomi og politik* vol. 59 nr. 2, pp. 112-124.
- Larsen, Henrik (1987). »Erhvervspolitikens problematik og analyse«, *Grus* nr. 21, pp. 6-25.
- Lovgivning om andelselskaber* (1986). Betænkning 1071, Industriministeriet.
- Lovgivning om kommanditselskaber* (1981). Betænkning 937, Industriministeriet.
- Michelsen, Johannes (1986). *Kapitalselskaber i Danmark 1902-82*, Notat 10/86 Kooperativ Forskning, Esbjerg: Sydjysk Universitetscenter.
- Rigsdagstidende*.
- Rigsdagsårbogen*.
- Torp, Carl (1904). *Om Interessentskab*, København: Gad.
- Torp, Carl (1918). »Nogle Bemærkninger om Aktieloven«, *Juridisk Tidsskrift*, pp. 1-27.
- Statistiske Efterretninger* (løbende). Danmarks Statistik.
- Statistisk Årbog* (årlig). Danmarks Statistik.